

A scenic landscape featuring a range of mountains in the background, a body of water in the middle ground, and a dense forest in the foreground. The scene is framed by dark, out-of-focus tree branches in the upper and right portions of the image. The sky is a clear, light blue.

*”Mikä sai ryhmän irrottelemaan? Miten leikillisuus syntyi?
Kuusipäiväisen matkan aikana ryhmä eli yhdessä vaeltaen,
ruokaillen, työskennellen. Iltaisin katselimme ulkona
elosalamoiden teatteria. Luonto jylhine vuorijonoineen
rauhotti mieltä ja toistemme seura tuotti mielihyvää.
Leirinomainen elämä etäännytti kotiympäristön arjesta ja
antoi tilaa uusille kokemuksille.” (Riitta)*

Riitta Heikkinen (11.1.1949–30.3.2010) im memoriam

Minna Haveri

MIELIENMETSIKÖSSÄ

”Miten luonnon – auringon, tuulen, sateen, kesän ja talven – sanoin kuvaamaton viattomuus ja hyvántahtoisuus tuottaakaan meille aina iloa ja terveyttä! Ja ne tuntevat meidänkin heimoamme kohtaan sellaista myötätuntoa, että koko luonto järkyttyy, auringon kirkkaus kalpenee, tuuli huokailee inhimillisesti, pilvet itkevät sadetta ja puut pudottavat lehtensä ja käyvät kesälläkin surupukuun, jos vain joku ihminen murehtii ja hänellä on murheeseensa todellinen syy. Miksi minä en siis eläisi sovussa maan kanssa? Enkö ole itsekin osaksi lehtiä ja ruokamultaa?” (Thoreau 2000 (1854), 132.)

Kävelen päivittäin pikkutietä lähimetsän matkalla poikani päiväkotiin. Vaikka reitti on aina sama, se on joka päivä erilainen. Talvella tie kapenee välillä pelkäksi pahaiseksi poluksi ja jatkuu sitten epämääräisesti hiihtolatujen välissä. Pakkasella lumi narskuu askelten alla. Syksyisin joudun kiertämään lätäköitä ja saappaani uppoavat saviseen maahan. Keväällä metsätien varrella kohtaan uskomattoman näyn kun maan sisällä kytenyt kauneus auringon herättämänä puhkeaa tuhansien valkokuokkojen tähtimatoksi. Kesäkuumalla puut tarjoavat minulle vilpoisan varjon.

Kävellessäni ajatukseni lepää ja leijuu runkojen lomitse. Katseeni viehättyy reunapajukoiden tiheään rytmiin, huokaa yhdessä majesteettisten mäntyjen kanssa ja yhtyy alati vaihtuvaan valon ja varjon leikkiin. Metsän jokaisessa puussa piilee mahdollisuuksien moneus; oksien verkosto, lehden väri, rungon karheus, tuoksu ja lehtien havina. Lähimetsästä on muodostunut mielipaikkani, mielenmetsäni. Aarre jokapäiväisen arkeni ulottuvilla, keidas kaupungissa.

Metsässä ajan kulku muuttuu, sillä metsä kantaa ikuisuuden leimaa. Sieltä löytyy loputtomasti metaforia ihmiselämälle. Läsnä on luonnonkiertokulku; syntymä, kasvu ja lopulta kuolema. Metsä suosii mietiskelijää, sillä siellä pääsee lähelle omaa sisäistä luontoaan. Jollei ihminen osaa olla yksin, voi ympäröivä luonto tai mielenmetsä tuntua vieraalta ja uhkaavalta. Yleensä metsällä on kuitenkin eheyttävä, jopa terapeuttinen vaikutus, kuten taiteellakin.

Metsässä voimme kuunnella metsän tarinoita ja kohdata itsemme. Kun viritämme dialogin metsän kanssa, heijastamme jotain itsestämme metsään ja metsä vastaa niin kuin sinne huudetaan. Näin saamme etäisyyttä ajatuksiimme ja ongelmiimme. Kuten Tor-Björn Hägglund (1994, 165–166) kuvailee, halkeamme kahtia; puhuvaan ja kuuntelemaan puoleen. Metsä tuo omansa ihmisen sisäiseen

vuoropuheluun, se vaikuttaa vastaukseen eli siihen sijoitettu itsen osa värityy metsän mukaan. Samaa vuoropuhelua luonnon kanssa kuvaa Robert Louis Stevenson (1997, 41):

”Ja jos maisema vaikuttaa ajatuksiimme, niin yhtälailla ajatukset vaikuttavat maisemaan. Paikat näkee mielialojensa takaa kuin katselisi eriväristen lasien lävitse. Me itse kuulumme yhtälön muuttujiin, soinnun säveliin, ja luomme riitasointua tai harmoniaa lähestulkoon mieleemme mukaan.”

Minun metsäni on pelkkä metsikkökaistale, paikoin pahoin risuttunut rytkeikkö. Silti se on minun silmissäni kiehtova, loputon esteettisen mielihyvän lähde. Ei kaiken esteettisesti kiinnostavan tarvitse olla perinteisessä mielessä kaunista ja ylevää. Kuten filosofi Paul Ziff (1994) on todennut, mikä tahansa nähty sopii esteettisen huomion kohteeksi, jopa virtaava veri tai läjä kuivettunutta lantaa. Tällainen avoimuus kuitenkin vaatii ennakkoluulottomuutta ja irrottautumista tottumuksen kahleista. Kollegani Riitta oli taidekasvattaja, joka osasi kaiken taiteen ja perinteisesti kauniina koetun ohella inspiroitua jopa koirien virtsan kuvioimista kevähangista. Ne toivat hänen mieleensä ARS 95-näyttelyssä kohautaneet pissakukat, sekä sen, miten rajoittuneita olemme esteettisen kokemuksen suhteen.

”Meille luonto esiintyi pääroolissa vaellusretkillä tai tähtien katselussa. Elosalamien taivaallinen teatteri sai kaikki hurmioon. Ja luonnon voimakkaat hajut. Enso-Gutzeitilla työskennellyt Heikki sanoi hajuaistinsa heikentyneen monikymmenvuotisen uransa aikana paperitehtaalla, mutta ’taidelaboratorion’ koekaniinina haistellessaan silmät suljettuina toisten seniorien tarjoamaa materiaalia, hän ei voinut erehtyä: ’Täytyy olla aasin paskaa’ ”. (Riitta)

Taidekasvatuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on avata silmämme maailmalle ja saada meidät huomaamaan esteettisen kokemuksen mahdollisuudet ympärillämme. Kuten Riitta projekteissaan osoitti, urbaani-ihminen voi käydä hedelmällistä dialogia niin kaupungin kivikortteleiden kuin luonnon-ympäristönkin kanssa. Jotkut paikat ja ympäristöt ovat kuitenkin sellaisia, että ne toisia helpommin ohjaavat meidät esteettisten kysymysten äärelle. Taidemuseoiden valkoseinäisessä avaruudessa esteettisen tarkastelun näkökulma on helppo tavoittaa, ja metsä jo olemuksella kutsuu kauneuden kokemiseen.

Tutkimuksessaan Riitta pohti paikan ja kokemuksen suhdetta. Hän pyrki aktiivisesti rakentamaan kohtaamisen tiloja. Joskus nämä tilat vaativat muodostuakseen matkan jonnekin kauas, joskus ne löytyivät läheltä, keskusteluista taiteen tekemisen tai pelipöydän äärellä. Riitan tutkimuksessa paikasta toiseen kulkeminen ei liene ollut pääasia, varmaan lähimetsäkin olisi riittänyt. Uskoakseni

matkojen taustalla oli ajatus siitä, että irtautuminen arjesta auttoi luopumaan siitä rutiinien kuoresta, joka estää meitä paljastamasta itsemme kohdatessamme toisen ihmisen. Toisaalta yhteiset taidematkat olivat se houkutin, jolla Riitta sai ikäihmisten ryhmänsä sitoutettua toimintaan.

Esteettisen perusluonteeseen kuuluu vieraus ja esiin tuleminen. Se on erityisyyttä, jonka kokemiseen tarvitaan välimatkaa. Siksi arkipäiväisyys voidaankin kokea esteettisen vastakohtaksi. (Haapala 2006, 135–139) Vuosien myötä rutiinit rakentavat ympärillemme muureja, jotka ohjaavat katsemme suuntaa. Joskus paikan vaihto voi vapauttaa näköaloja, irrottaa kokemuksen ennalta arvattavuuden painolastista. Lähdemme matkoille koska uteliaisuus houkuttaa meitä tuntemattomiin paikkoihin. Nuo paikat tuovat esiin tuoreita kokemuksia, jotain mitä emme tavallisessa arjessa kohtaisi. Uudessa sijainnissa voimme tutustua itseemme paremmin ja antautua vapaammin kohtaamiseen muiden kanssa. Siksi joskus pitää mennä kauas nähdäkseen lähelle.

Meille kollegoille Riitan matkat KASKI-ryhmänsä kanssa ja hänen koko tutkimusprojektinsa välit-tyivät keskusteluissamme sekä kertomuksina, kuvina ja työpajojen teoksina. Dokumentaatiot ovat portteja Riitan ajatteluun, tutkimukseen ja kaikkeen projekteissa koettuun, samoin kuin kepit ja pelikortit olivat ryhmänjäsenille avaimia heidän omaan muistiinsa ja kokemuksiinsa.

Ajatuksissani lähdän kävelemään jokapäiväistä reittiäni. Mietin, miten vaikeaa on käydä vuoropuhelua edesmenneen kollegan tutkimusaineistojen kanssa. Stevenson (1997, 41) kirjoittaa:

”Lopputuloksesta ei tarvitse kantaa huolta, jos vain kylliksi osaa antautua ympäröivän ja mukana seuraavan tienoon huomaan: silloin ajatukset ovat sopusoinnussa, ja tarina, jota kenties itselleen kertoo, sulassa sovussa ympäristön kanssa.”

Lopulta tärkeintä on kohtaaminen. Ei keskustelussa tarvitse edetä vastauksiin, kaikki voi jäädä avoimeksi. *”Sateen jälkeän hiekkatiellä kauneus hehkuu ja kumartaa syvään”*, laulaa Isokynä-Dave.

Lähteet

- Haapala, Arto 2006 (1995). *”Arjen arkisuus ja esteettisyys”*. Teoksessa Arto Haapala, Martti Honkanen & Veikko Rantala (toim.) *Ympäristö, arkkitehtuuri ja estetiikka*. Helsinki: Yliopistopaino, 129–144.
- Hägglund, Tor-Björn 1994. *”Luonnon ja mielenmetsä”*. Teoksessa Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Metsä ja metsänvijaa*. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Helsinki: SKS, 164–169.
- Sepänmaa, Yrjö, Heikkilä-Palo, Liisa & Kaukio, Virpi (toim.) 2003. *Metsään mieleni*. Helsinki: Maahenki.
- Stevenson, Robert Louis 1997. *Kävelyretkistä*. Suomentanut Alice Martin. Helsinki: Jack-in-the-box. (Alkup. *Roads*, 1873; *On the Enjoyment of Unpleseant Places*, 1874; *Walking Tours*, 1876.)
- Thoreau, Henry 2000 (1854). *Elämää metsässä*. Suomentanut Mikko Kilpi. Neljäs painos. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY. (Alkup. *Walden; or Life in the Woods*, 1854.)
- Tuan, Yi-Fu 2005. *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press.
- Ziff, Paul 1994 (1979). *”Mikä vain nähty”*. Suom. Leevi Lehto. Teoksessa Yrjö Sepänmaa (toim.) *Alligaattorin hymy. Ympäristöestetiikan uusi aalto*. Helsingin Yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 141–149.